

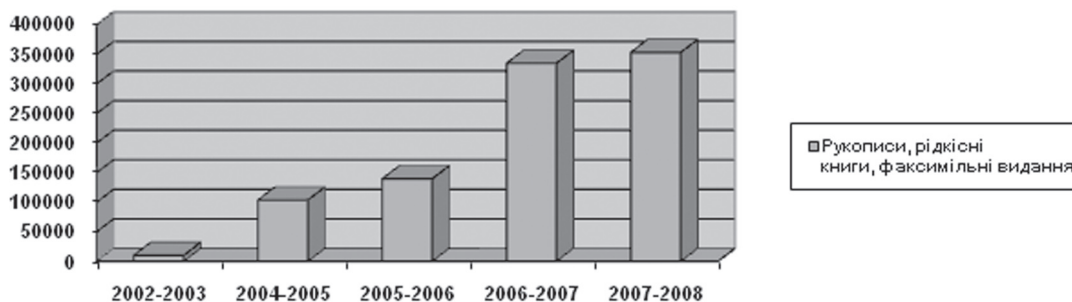
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ СХОДУ

А. М. Лямець

АЛЕКСАНДРІЙСЬКА БІБЛІОТЕКА: ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ, КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ МАТЕРІАЛІВ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДСИСТЕМИ ЧИТАЦЬКОГО СКЛАДУ

Дослідний центр рукописів Александрійської бібліотеки здійснює зберігання, оцифрування, дослідження рукописної спадщини Єгипту та інших країн. Офіційно започаткований у складі Александріни Декретом президента Єгипту № 268 від 2003 р. Основними функціями підрозділу є: формування цифрової бібліотеки рукописів, видання факсимільних книг декількома мовами (французькою, англійською, німецькою та ін.), ілюстрованих каталогів та покажчиків шістьма мовами (каталоги вибраних рукописів Александріни, каталог документів Суецького каналу, каталог рукописів Монастирської бібліотеки Ескоріалу), формування електронного каталогу рукописних фондів, робота з реставрації цінних документів. Центр співпрацює з Музеєм рукописів Александріни, який здійснює роботу з вдосконалення збереження фондів рідкісних рукописів, книг, мікрофільмів. У 2005–2011 рр. відбір рукописів з різних джерел комплектування фондів здійснювався за підтримки відділу бібліотечного опрацювання видань та роботи з фондом і відділом обслуговування читачів. Значна кількість рукописних матеріалів (в основному на мікроформах) надходить як дари від асоціації “Друзі Александрійської бібліотеки”.

**Діаграма кількісного складу фонду рукописів,
рідкісних книг та факсимільних видань Александріни**

[Annual Report... 2004, 63; Annual Report... 2005, 182; Annual Report... 2006, 211; Annual Report... 2007, 204; Annual Report... 2008, 164; Annual Report... 2009, 30; Annual Report... 2010, 21; Annual Report... 2011, 49]

Дослідний центр рукописів займається оцифруванням матеріалів (проект INFO-MAN), співпрацює з архівами Єгипту (відбір інформації та подальше формування спеціальної бази даних National Archives), науково упорядковує, досліджує та перекладає матеріали, пов'язані з арабською ісламською рукописною спадщиною. Окрім наукової здійснюється й бібліотечна робота. Зокрема, група спеціалістів займається обробкою, звіркою, каталогізацією спеціальних фондів (рукописи, рідкісні книги, факсимільні видання, мікрофіші рукописних видань, колекції). Складено покажчик рукописного фонду “Ескоріал” (мікрофільми арабських та іспанських рукописів з Монастирської бібліотеки Ескоріалу), що був переданий з Іспанії як дар, та інші довідкові матеріали. Копіюються найцінніші книги та періодичні видання,

наприклад фонд мікрофільмів газети Аль-Аграм, фонд мікрофіш Британської бібліотеки. Реалізується робота з оцифрування. Оцифровуються фонди мікрофіш Британської бібліотеки, видання Інституту арабських рукописів у Каїрі, мікрофільми рукописного фонду “Ескоріал” та ін. Статистичні дані щодо поповнення фондів Центру можна побачити вище.

Таблиця коливання кількісного складу фонду рукописів, рідкісних книг та факсимільних видань Александріни

Роки	Кількісний склад
2002–2003	10000 (рукописи, фонди рідкісних книг та факсимільних видань)
2004–2005	103657 (спеціальні фонди – 85841, рукописи – 5059, фонд рідкісних книг – 12757)
2005–2006	139534 (спеціальні фонди – 85841, рукописи – 5059, фонд рідкісних книг – 12757, періодика (перська колекція та колекція Л. Пастера) – 35877)
2006–2007	334743 (рукописи – 5135, фонд рідкісних книг – 13944, спеціальні фонди – 61638, періодика – 53956, мікрофільми – 3962, мікрофіши – 184702, слайди – 2223, рукописи в цифровому форматі – 9183)
2007–2008	353117 (рукописи – 4617, фонд рідкісних книг – 15254, спеціальні фонди – 46102, періодика – 53291, мікрофільми 35 мм – 3862, мікрофільми 6 мм – 120, мікрофіши – 184648, слайди – 2223, рукописи в цифровому форматі – 43000)
2008–2011	робота з опрацювання та каталогізації наявних фондів

[Annual Report... 2004, 63; Annual Report... 2005, 182; Annual Report... 2006, 211; Annual Report... 2007, 204; Annual Report... 2008, 164; Annual Report... 2009, 30; Annual Report... 2010, 21; Annual Report... 2011, 49]

Дослідний центр рукописів, що за своїми особливостями та завданнями є еквівалентом Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, комплектується як централізовано, так і децентралізовано. Централізовано до Центру надходять довідково-бібліографічні матеріали з теоретичних та практичних питань дослідження рукописів, документи, що містять відомості про арабську та європейську рукописну спадщину та ін.

У 2004–2005 зв. р. облік фонду відбувався із врахуванням таких основних показників: кількість рукописів, кількість одиниць зберігання у спеціальних фондах (видання, що містять інформацію про книжкову рукописну спадщину та ін.), кількість рідкісних книг. Із 2006–2007 зв. р. обліковувалися рукописи, фонд рідкісних книг, спеціальні фонди, періодика, мікрофільми, мікрофіши, слайди, рукописи в цифровому форматі.

У 2009–2011 зв. рр. Дослідний центр та музей рукописів Александрійської бібліотеки провели значну роботу з опрацювання та упорядкування рукописних фондів:

Таблиця обробки та упорядкування фондів рукописів, рідкісних книг та факсимільних видань у 2009–2011 зв. рр.

Обробка та упорядкування фондів	2009–2010	2010–2011
Каталогізація мікроформ рукописів	5784	4227
Перевірка даних каталогізації рукописів (мікрофільми)	5359	2788
Каталогізація та опрацювання книг	6041	2547
Каталогізація та опрацювання періодики	54	10069
Каталогізація оригінальних рукописів	0	43
Копіювання рукописів на мікроформи	0	2044
Оцифрування оригінальних рукописів	581	265

[Annual Report... 2010, 22; Annual Report... 2011, 51]

У 2010–2011 зв. р. Музей рукописів відвідали 28646 осіб [Annual Report... 2011], читальний зал рукописів та мікрофільмів – 676, читальний зал рідкісних книг та спеціальних фондів – 2042. Для порівняння: у 2009–2010 зв. р. Музей рукописів відвідали 35337 осіб, читальний зал рукописів та мікрофільмів – 660, читальний зал рідкісних книг та спеціальних фондів – 1373.

Облік фондів Дослідного центру рукописів постійно змінювався, про що свідчить діаграма кількісного складу фонду рукописів, рідкісних книг та факсимільних видань Александріни. Зокрема, у 2004–2005 зв. р. до кількісних показників додаються од. зб. спеціального фонду. А у 2006–2007 зв. р. до обліку включають мікрофіші.

Як для спеціальних фондів, так і для основних важливими є критерії відбору літератури. Одна з особливостей комплектування фондів єгипетських бібліотек – присутність цензорського чинника. Так, Закон № 20/1936 (зокрема, статті 9 і 10) передбачав перевірку Міністерством інформації всіх імпортованих книг та журналів [Government Repression...]. Це впливало на іноземне комплектування єгипетських книгозбірень, складно було замовити зарубіжні покажчики друкованої продукції, рідкісних книг і т. д. Після революцій 2011 р. та 2013 р. помітне послаблення цензури.

Слід враховувати й вплив ісламської філософії. Хоча прямих заборон щодо тематики матеріалів або імпорту літератури немає, однак формулювання єгипетських законів є дискусійним. Зокрема, в статті 10 Закону № 20/1936 повідомляється, що Кабінет Міністрів має право забороняти поширення друкованих матеріалів релігійного характеру, якщо вони можуть дестабілізувати суспільство (порушити усталені звичаї). Проблемним питанням залишається закупівля бібліотеками книг з політики, релігії, сексуальних відносин. Низка цих цензорських чинників впливає і на Александріну.

Однак є і позитивні тенденції. Александрійська бібліотека дотримується Положення про бібліотеки та інтелектуальну свободу (Statement of Libraries and Intellectual Freedom) Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій. Александріна зобов'язується захищати принципи інтелектуальної демократії. Відділ бібліотечного опрацювання видань та роботи з фондом і відділ обслуговування читачів здійснюють регулярну підтримку цієї політики, поповнюючи фонди літературою про проблеми інтелектуальних свобод та демократичного доступу до інформації.

Важливим критерієм відбору матеріалів в Александрійській бібліотеці є відбір за мовним показником. Пріоритетом є арабські джерела. Значна частина читацького складу читає та розмовляє англійською і французькою.

В Александріні розрізняються 5 рівнів комплектування фондів [Bibliotheca Alexandrina: collection development...]. 5-й рівень – повноцінне та всебічне наукове охоплення матеріалу; 4-й рівень – матеріали, що використовуються для написання наукових досліджень (базовий дослідницький рівень); 3-й рівень – навчальний рівень для інститутів та середніх навчальних закладів (базовий навчальний рівень). 2-й і 1-й рівні – мінімальне наукове охоплення, підтримка фонду базовими довідниками та енциклопедіями. Таблиця демонструє співвідношення основних наукових тем Александрійської бібліотеки з рівнями комплектування:

Таблиця рівнів комплектування основних наукових тем Александрійської бібліотеки

Основні наукові теми	Рівень комплектування
Місто Александрія	5
Давня Александрійська бібліотека	5
Єгиптологія	5
Історія науки	4
Мистецтво	5

Етика науки	5
Історія писемності	4
Генетика та біотехнології ¹	4
Гендерні питання	5
Навколишнє середовище	5
Водні ресурси та їхній розвиток	5
Історія Близького Сходу	3
Філософія	3
Філологія	3
Економіка	3

З таблиці видно, що формування спеціальних фондів Александрійської бібліотеки обумовлено розвитком її наукових тем (місто Александрія, Давня Александрійська бібліотека, єгиптологія, історія науки, історія писемності). Аналіз рівнів комплектування підтверджує основні вектори наукових досліджень книгозбірні: історія та сучасні технології.

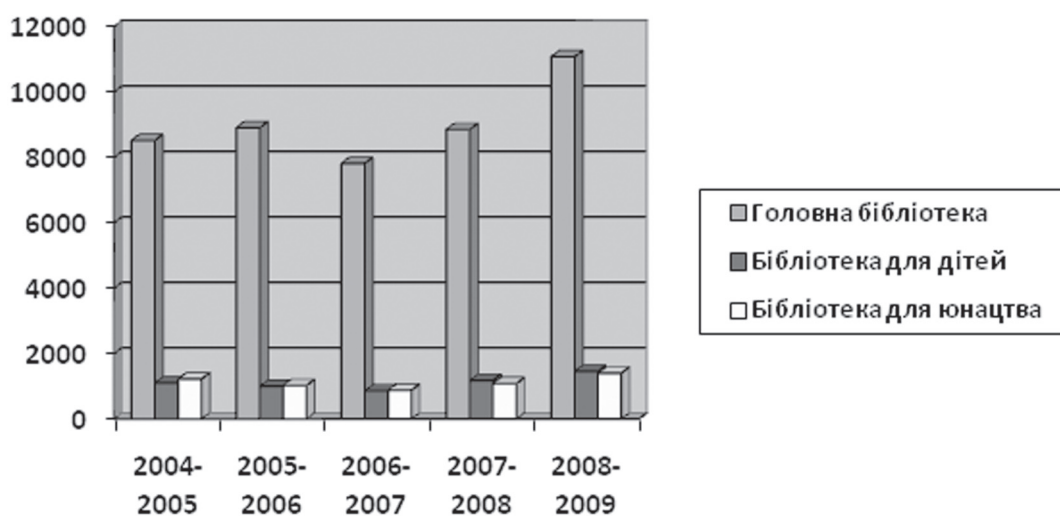
Формування спеціальних фондів, вивчення рукописної спадщини, відпрацювання критеріїв відбору є важливими етапами підтримки підсистеми читацького складу Александріни.

З 2009–2010 зв. р. відділ бібліотечного опрацювання видань та роботи з фондом та відділ обслуговування читачів змінюють облік загальної відвідуваності бібліотеки. Основним критерієм є громадянство (громадяни Єгипту / іноземні громадяни). У тому ж році бібліотеку відвідало 162 тис. єгиптян (числа округлені) і 142 тис. іноземців. Загальна цифра – 304 тис. У 2010–2011 зв. р. кількість єгиптян – 183 тис., іноземців – 94500. Кількість за рік – 277500 осіб.

Активно здійснюється культурно-просвітницька діяльність. У 2010–2011 зв. р. було проведено 3362 зустрічі з дипломатами, директорами європейських бібліотек, консулами, представниками ЮНЕСКО та Євросоюзу. Для порівняння: у 2009–2010 зв. р. було проведено 4623 зустрічі.

Нижче подається статистична інформація, що стосується загальної кількості зареєстрованих читачів Александрійської бібліотеки:

**Діаграма кількості зареєстрованих читачів
Александрійської бібліотеки за 2004–2009 зв. рр.**

[Annual Report... 2005, 180; Annual Report... 2006, 209; Annual Report... 2007, 203; Annual Report... 2008, 162; Annual Report... 2009, 30]

**Таблиця кількості зареєстрованих читачів
Александрійської бібліотеки за 2004–2009 зв. рр.**

Роки	Головна бібліотека	Бібліотека для дітей	Бібліотека для юнацтва
2004–2005	8515	1104	1221
2005–2006	8904	1003	1025
2006–2007	7812	862	880
2007–2008	8849	1183	1085
2008–2009	11075	1460	1402

[Annual Report... 2005, 180; Annual Report... 2006, 209; Annual Report... 2007, 203; Annual Report... 2008, 162; Annual Report... 2009, 30]

**Таблиця кількості зареєстрованих читачів
Александрійської бібліотеки за 2009–2010 зв. р.**

Роки	Читачі без специфікації	Діти	Юнацький читацький склад	Магістри	Шкільні вчителі	Люди з вадами зору	Аспіранти
2009–2010	1256	1431	1415	1750	16	252	233

Роки	Співробітники бібліотеки	Незалежні дослідники	Організація “Друзі Александрійської бібліотеки”	Студенти бакалаврату	Викладачі університетів
2009–2010	1116	19	735	7265	410

[Annual Report... 2010, 21]

**Таблиця кількості зареєстрованих читачів
Александрійської бібліотеки за 2010–2011 зв. р.**

Роки	Читачі без специфікації	Діти	Юнацька аудиторія	Люди з вадами зору
2010–2011	11793	3114	2520	211

[Annual Report... 2011, 49]

У 2004–2009 зв. рр. в Александрійській бібліотеці найбільша кількість користувачів належала до Головної бібліотеки. 2009–2010 та 2010–2011 зв. рр. відзначаються різною класифікацією категорій читацького складу. Зокрема, у 2009–2010 зв. р. врахована кількість читачів без специфікації, дітей, юнацького читацького складу, магістрів, шкільних вчителів, людей із вадами зору, аспірантів, співробітників бібліотек, незалежних дослідників, організації “Друзі Александрійської бібліотеки”, бакалаврів, викладачів університетів. На відміну від 2009–2010 зв. р., у 2010–2011 зареєстрована значно менша кількість категорій читачів: без специфікації, діти, юнацький читацький склад, люди з вадами зору.

Висновки

Вказівки до формування спеціальних фондів Александріни були запропоновані UNESCO в 1991 р. Відбір, отримання та збереження рукописних, а також рідкісних книг – одне з основних завдань Александрійської бібліотеки. Значна увага приділяється матеріалам, що присвячені Єгипту та його історії. Керівництво книгозбірні тісно співпрацює з іншими бібліотечними установами з метою оцифрування рукописної спадщини, копіювання документів на мікрофіші, а також отримання рукописів, що зберігаються в неналежних або незадовільних умовах. До співробітництва залучаються провідні видавці, книжкові компанії та магазини, які допомагають у збірках бібліографічної інформації та формуванні списків дезидератів. З метою формування фондів рідкісних книг відділ бібліотечного опрацювання видань та роботи з фондом і відділ обслуговування читачів підтримують зв'язки з міжнародними

асоціаціями (наприклад, з Міжнародною лігою продавців антикварних книг), аналізують списки книг антикварних книжкових ярмарків у Лондоні, Торонто та інших містах. Через закриття низки важливих друкованих джерел (наприклад, *АВ Bookman's Weekly*, *АВ Bookman's Yearbook* та низки інших), еволюцію комп'ютерних технологій Александріна також користується покажчиками рідкісних та рукописних книг у мережі Інтернет. У 2002 р. було проведено диференціювання видань на рукописи, рідкісні книги, факсимільні видання. А з 2008 р. читачі мають право замовляти літературу з 8 підфондів (підфонд рукописів, рідкісних книг, спеціальний підфонд, підфонд періодики, мікрофіш, мікрофільмів, слайдів та рукописів у цифровому форматі). У 2009–2011 зв. рр. проведено роботу з опрацювання та каталогізації наявних матеріалів.

На критерії відбору літератури в Александрійській бібліотеці та інших книгозбірнях Єгипту впливають політичні (цензорські) та релігійні чинники. Після революційних подій 2011–2013 рр. цензура суттєво послаблюється. В основі мовного аспекту відбору є теоретичні уявлення про систему формування фонду. У підсистемі читацького складу враховується кількість читачів, що володіють англійською, французькою та іншими мовами. Науковим принципом відбору є залежність комплектування фондів від науково-дослідних тем Александріни та їхнього співвідношення з рівнями комплектування. Ще на етапі планування відродження Александрійською бібліотекою UNESCO рекомендувало звернути увагу на такі предметно-тематичні рубрики [Aman 1991]²: бібліотечна справа та інформаційна наука (DDC 025), філософія (DDC 100–149; 170–190), релігія (DDC 200–299), суспільні науки та статистика (DDC 300–319), антропологія та соціологія (DDC 301), політичні науки (DDC 320–329), бізнес та економіка (DDC 330–339), державне та муніципальне управління (DDC 350–359), освіта (DDC 370–379), торгівля (DDC 380–389), звичаї та фольклор (DDC 390–399), мови та лінгвістика (DDC 400–499), загальна історія мистецтва (DDC 700–709), архітектура (DDC 720–729), образотворче мистецтво (DDC 740–749), живопис та художники (DDC 750–759), музика (DDC 780–787), біографістика (DDC 920–929), історія (DDC 930–969, 980–999) та ін. Відсутність серед тем математики, фізики, інформатики є ознакою тяжіння до гуманітарної спеціалізації. З 2002 р. профіль комплектування фондів Александріни є універсальним з особливими вказівками до відбору історичної та краєзнавчої літератури (поглиблене вивчення історії Давньої Александрійської бібліотеки та Середземноморського регіону).

Підсистема читацького складу, а також класифікація її категорій залежать від процесів формування фондів Александрійської бібліотеки. Надходження ОП дисертацій до Александріни сприяє розвитку наукової бази Єгипту, реєстрації читачів, що вже здобули наукові ступені або тільки розпочали власні дослідження. Увагу істориків та книгознавців привертають спеціальні фонди, з 2003 року читацька аудиторія отримує доступ до рукописної спадщини та довідково-бібліографічних даних про цінні видання. Факсимільні матеріали, що перекладаються на декілька мов, сприяють мінімізації “мовного бар'єру”, можливості вивчення арабської культури та літератури. Культурно-масова і просвітницька робота передбачає реалізацію програм для різних категорій читачів: дітей, осіб юнацького віку, людей із вадами зору. Для них створені спеціальні фонди та читальні зали (Бібліотека імені Таха Хусейна для людей із вадами зору, Юнацька бібліотека та ін.).

¹ Александріна як послідовниця Давньої Александрійської бібліотеки підтримує дослідження з провідних наукових дисциплін XXI ст.

² Aman M. M. *Bibliotheca Alexandrina – Collection Development Policy and Procedures and Selected Collection* / By Mohammed M. Aman. – Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1991. – 43 p.

ЛІТЕРАТУРА

Aman M. M. Bibliotheca Alexandrina – Collection Development Policy and Procedures and Selected Collection / By Mohammed M. Aman. Paris, 1991.

Annual Report 2002–2003. Alexandria, 2004.

Annual Report 2004–2005. Alexandria, 2005.

Annual Report 2005–2006. Alexandria, 2006.

Annual Report 2006–2007. Alexandria, 2007.

Annual Report 2007–2008. Alexandria, 2008.

Annual Report 2008–2009. Alexandria, 2009.

Annual Report 2009–2010 (Overview). Alexandria, 2010.

Annual Report 2010–2011. Alexandria, 2011.

Bibliotheca Alexandrina: collection development policy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bibalex.org/libraries/presentation/static/15611.aspx>. – Title from the screen. Accessed 4.09.12.

Government Repression [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.hrw.org/reports/2005/egypt0605/egypt0605.pdf>. – Title from the screen. Accessed 29.08.15.

Serageldin I. Born Digital. The New Bibliotheca Alexandrina. Alexandria, 2006.